

УДК 371.4: 001.76
ББК 7У. 200
С 91

Рекомендовано до друку

вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 4 від 23 травня 2012 р.)

Рецензенти:

*Зверева І. Д., доктор педагогічних наук, професор,
Миропольська Н. Є., доктор педагогічних наук, професор,
Петрочко Ж. В., доктор педагогічних наук, ст. наук співробітник.*

С 91

Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2011 рік /За ред. О. В. Сухомлинської, І. Д. Беха, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника; літ. ред. І. П. Білоцерківцев]. – Івано-Франківськ: НАПН, 2012. – Вип. 2. – 352 с.

У матеріалах науково-практичної конференції (звітної) представлені теоретико-практичні досягнення та наукові розвідки співробітників, керівників експериментальних майданчиків та аспірантів Інституту проблем виховання НАПН України, здійснені в галузі теорії і методики виховання, соціальної та дошкільної педагогіки впродовж 2011 року. Для зручності ознайомлення читачів з виховною проблематикою, напрямками дослідницьких пошуків та найбільш значущими експериментальними результатами, презентованими у виступах учасників конференції на пленарному та секційних засіданнях, матеріали збірника згруповані за відповідними розділами ("Теоретико-методичні орієнтири досліджень сучасного виховного процесу", "Науково-теоретичне підґрунтя виховання особистості", "Зміст та технології сучасного виховання дітей та учнівської молоді", "Виховний процес у різних соціальних структурах", "Виховний потенціал освітнього процесу"), в яких розкриваються методологічні, теоретичні та змістовно-технологічні аспекти виховання дітей та молоді в різних соціальних структурах.

УДК 371.4: 001.76
ББК 7У. 200

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
ПЕРЕДМОВА. ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ 15 РОКІВ У ТВОРЧОМУ ПРОСТОРИ НАПН УКРАЇНИ	9
І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНОГО ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ	13
Сухомлинська О. В. Програми національного виховання – чи є альтернатива	13
Бех І. Д. Виховний контекст рефлексії у науково-дослідній спадщині	17
Пустовіт Г. П. Виховання особистості – пріоритет позашкільної освіти	23
Чорна К. І. Гуманізація навчально-виховного процесу як пріоритетна умова становлення культури гідності старшокласників	26
Шелестова Л. В. Уявлення про предмети в дитячій картині світу	29
Окушко Т. К. Діячче об'єднання я чинник формування світоглядної позиції підлітків	32
Пустовіт Н. А. Двадцять років лабораторії екологічного виховання: досягнення і перспективи	37
2. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ	40
Алексєєнко Т. Ф. Концептуальні ідеї соціально-педагогічного підходу у формуванні соціально-значущих якостей підрастаючої особистості	40
Вербицький В. В. Дослідницька компетентність старшокласників як засіб формування особистості	43
Вишнівська Н. В. До питання готовності шкіл-інтернатів до виховання милосердя у молодших підлітків	46
Галузіна Л. А. Патріотичне виховання – сходінка до національного самоусвідомлення та самотворення	49
Горичнюк В. П. Соціально-професійне самовизначення учнівської молоді: орієнтація на цінності середнього класу	52
Гудан Л. А. Компетентнісний підхід – основа нової освітньої парадигми ..	55
Докукіна О. М. Структурні компоненти процесу особистісного самовизначення старшокласників	59
Єременко Л. В. Рівні сформованості практичних вмінь у старшокласників шкіл-інтернатів	62
Кириченко В. І. Логіко-семантичний аналіз поняття "партнерська взаємодія загальноосвітнього навчального закладу"	65
Колотило О. М. Проблема розвитку художньо-образного мислення молодших школярів (за результатами аналізу навчальних)	68
Литовченко О. В. Позашкільні навчальні заклади як інститут соціального виховання	71
Лузан М. В. Структура, показники та критерії сформованості професійних ідеалів в учнів сучасної старшої школи	74

Лукачук-Федик С. В. Сучасні уявлення про напруги формування здорового способу життя – як шлях до збереження репродуктивного здоров'я студентської молоді	76
Малиношевський Р. В. Формування альтруїзму як соціально-значущої якості у школярів молодшого підліткового віку: постановка проблеми	79
Маруїна Г. Г. Критерії, показники та рівні сформованості культури гідності старшокласників	82
Мельник О. В. Рамкова система професійної орієнтації “знаю – вмію – дію” як основа синтезу особистісного, діяльностного та компетентнісного підходів	84
Мудрик В. І. Структура фізичної вихованості особистості	87
Оржеховська В. М., Федорченко Т. Є. Концептуальні засади формування превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу	90
Пархоменко О. М. Теоретичні аспекти формування готовності старшокласників до ведення фермерського господарства	92
Плохий З. П. Екологічне світобачення дошкільників	95
Польовик О. В. Проблема діагностики соціальної адаптованості студентів з особливими потребами до навчально-виховного процесу	99
Пустовіт Н. А. Критерії і показники культури екологічної поведінки учнів основної школи	101
Синковська І. М. Ресурсозбереження як складова культури екологічної поведінки учнів початкової школи	104
Скалько О. В. Основні засади професійної орієнтації у старшій школі на професії природничо-математичного напрямку	106
Старченко В. А. Формування узагальненого образу людського життя у старших дошкільників	109
Тараненко К. В. Милосердя як складова соціально-значущих якостей особистості	111
Тарасова Т. В. Науково-педагогічні принципи як основа моделювання превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу	114
Хажняк А. В. Критеріальний апарат професійного самовизначення міських старшокласниць	117
Хоменко Д. О. Теоретичні основи валеологічного виховання старших підлітків	120
Шкільна І. М. Діагностика вихованості культури гідності у старших підлітків	123
Яцеленко А. А. До проблеми виховання відповідальності в молодших підлітків	125
3. ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ СУЧАСНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	129
Волков В. Л. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку	129
Гончарук Т. В. Дослідницька діяльність як чинник самоактуалізації потенційних можливостей старшокласників	132
Гричина А. І. Особливості формування готовності юнаків шкільно-інтернатів до виконання ролі сім'янина	135

Івашковський В. В. Фізичні заняття в процесі позакласної роботи як чинник формування особистості підлітка	137
Ізнатова О. І. Профореґаційна робота школи-інтернату як чинник формування професійних якостей старшокласників	140
Львченко А. І. Формування ціннісного ставлення старшокласників до оздоровчо-розвивальної діяльності	144
Колонькова О. О. Спрямованість особистісно розвивальних технологій формування культури екологічної поведінки підлітків	147
Кузьменко Л. В. Педагогічні умови формування свідомого ставлення до своїх базових прав і обов'язків у старшокласників шкільно-інтернатів	149
Манько Т. А. Шляхи виховання самоповаги підлітків шкільно-інтернатів	153
Мачуська І. М. Розвиток творчих якостей особистості як умова професійного самовизначення учнів	156
Мудрик І. В. Вплив різних форм фізичного виховання на формування самосвідомості особистості	158
Назаренко Г. А. Виховання культури демократизму старшокласників на основі використання ІКТ: концептуально-діагностичний етап дослідно-експериментальної роботи	162
Назарчук А. А. Формування патріотичної свідомості та героїко-патріотичних почуттів у процесі військово-патріотичного виховання школярів	166
Остапенко О. І. Особливості виховання фізичних здібностей у молодших школярів	170
Пащенко О. В. Педагогічні умови формування екологічного світогляду підлітків у дитячій громадській організації	173
Роговець О. В. Змістове та методичне забезпечення взаємодії сім'ї і школи у громадянському вихованні молодших школярів	175
Руденко І. В. Систематизовані завдання та заходи методики естетизації навчально-виховного процесу учнів 6-го класу	178
Салтшкова О. В. Чинники та умови виховання громадянської відповідальності старшокласників у позашкільних навчальних закладах	182
Свириденко С. О. Зміст, форми і методи виховання свідомого ставлення до здоров'я старшокласників інтернатних закладів	184
Сидельникова О. Д. Педагогічні умови формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного самоставлення	187
Солобай Ю. В. Формування культури екологічної поведінки учнів основної школи засобами проектних технологій в умовах глобалізації суспільства	190
Тарасюк Г. П. Педагогічний потенціал технології “рівний-рівному” у вихованні культури екологічної поведінки учнів основної школи	193
Хлебникова Л. О. Конкурси класних хорів як засіб розитку творчої особистості молодшого школяра	196
Якименко Л. Ю. Складові формування у старших дошкільників цілісного уявлення про дитячу життєдіяльність	200

4. ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС У РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТРУКТУРАХ	204
<i>Білан Т. М.</i> До питання набуття підлітками соціального досвіду в умовах дитячої громадської організації.....	204
<i>Волчелюк Ю. І.</i> Стан реалізації права молоді з обмеженими фізичними можливостями на отримання вищої освіти.....	206
<i>Гасин М. О.</i> Методика формування соціальної компетентності старших підлітків у позашкільних навчальних закладах.....	208
<i>Гурин О.</i> Модেলювання технології полікультурного виховання старшокласників у процесі взаємодії школи і музею мистецького профілю.....	211
<i>Данченко М.</i> Можливості використання німецького досвіду соціально-педагогічної підтримки безробітної молоді в Україні.....	215
<i>Журба К. О.</i> Виховання культури гідності молодших підлітків в сім'ї у зарубіжному досвіді.....	218
<i>Зубалій М. Д.</i> Організація і проведення туристських походів місцями слави українського народу.....	221
<i>Канішевська Л. В.</i> Специфіка підготовки старшокласників шкіль-інтернатів до життєдіяльності у відкритому суспільстві.....	224
<i>Корнісенко А. В.</i> Методика формування соціальної компетентності підлітків у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва позашкільних навчальних закладів.....	227
<i>Краченко Т. В.</i> Батьківське виховання і його вплив на професійне самовизначення дітей старшого шкільного віку.....	230
<i>Кушнар'єв С. В.</i> Формування соціально-знаючих якостей у неповнолітніх засуджених.....	232
<i>Липецький О. П.</i> Формування пізнавальної самостійності підлітків у науково-технічних гуртках позашкільних навчальних закладів.....	235
<i>Луценко В. О.</i> Сучасний стан сформованості уявлень старших дошкільників про світ дорослих.....	237
<i>Лакішева А. В.</i> Особливості соціального становлення студентської молоді.....	240
<i>Ляцук О. С.</i> До питання профілактики шкідливих звичок у молодших підлітків шкіль-інтернатів.....	243
<i>Пернарієвська Т. П.</i> Вплив позааудиторної виховної роботи на формування у студентів гармонійних відносин.....	245
<i>Ротфорт Д. В.</i> Залучення батьків у процес формування культури здоров'я молодших школярів.....	248
<i>Тарасенко А. В.</i> Військово-патріотичне виховання студентів вищих навчальних закладів 1–2 рівня акредитації.....	251
<i>Терещенко О. П.</i> Формування у старших дошкільників уявлення про доброзичливість засобами мистецтва.....	253
<i>Тименко В. М.</i> Формування соціально важливих якостей особистості засобом участі у волонтерській діяльності у вищих навчальних закладах США.....	257
<i>Удовиченко С. В.</i> Проблема виховання гідності в старшокласників шкіль-інтернатів: практичний аспект.....	259

<i>Федорова Є. В.</i> Моральні засади виховання громадянськості студентів з особливими потребами.....	262
5. ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	266
<i>Аносова А. В.</i> Дослідження стану сформованості комунікативної культури старшокласників.....	266
<i>Бернацька О. Б.</i> Стан вихованості вчинкової самостійності учнів 9–12 років інтернатних закладів.....	269
<i>Білоцерківець І. П.</i> Формування у старшокласників найпростіших навичок підготовки і написання рефератів.....	272
<i>Докучкіна Ю. Є.</i> Спортивний напрям профільного навчання як середовище формування професійно значущих якостей майбутнього професіонала.....	275
<i>Дуброва О. М.</i> Методика формування основ культури спілкування у дітей 5–7 років в умовах НВК.....	278
<i>Карпушевська Л. Р.</i> Стан вихованості статевої культури старшокласників шкіль-інтернатів.....	281
<i>Киричок В. А.</i> До питання виховання культури гідності молодших школярів у позаурочній діяльності.....	284
<i>Кійчук А. Й.</i> 3 досвіду роботи загальношкільного центру професійної орієнтації “Вибір”.....	288
<i>Кириченко В. І., Ковганич Г. Г.</i> Виховна система навчального закладу: технологічні аспекти.....	292
<i>Коломоєць Г. А.</i> Патріотичне виховання учнів 5–9 класів у позаурочній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.....	296
<i>Крючкова Т. М., Біла Г. Ф.</i> “Школа фінансової грамотності” (з досвіду економічного виховання учнів 8–9 класів).....	298
<i>Маринич В. Л.</i> Діяльність освітніх установ щодо збереження та зміцнення здоров'я дітей та молоді.....	301
<i>Мачуський В. В.</i> Підготовка педагогів позашкільних навчальних закладів до формування соціальної компетентності учнів.....	304
<i>Морін О. Л.</i> Результати констатувального етапу дослідження науково-методичного забезпечення професійного самовизначення учнів старших класів.....	308
<i>Муромець В. Г.</i> Психолого-педагогічний супровід учнів в умовах розбудови превентивного виховного простору загальноосвітнього навчального закладу.....	311
<i>Охріменко З. В.</i> Виховний потенціал професійного консультування старшокласників.....	313
<i>Павицька К. М.</i> Деякі аспекти дослідження сформованості поваги до дитини у майбутніх учителів.....	316
<i>Повалій Л. В.</i> Деякі аспекти дослідження професійного самовизначення старшокласників.....	319
<i>Пруцкава О. Л.</i> Сформованість культури екологічної поведінки школярів.....	322
<i>Тимчик М. В.</i> Фізичне виховання учнів 7–9 класів у процесі спортивно-ігрової діяльності.....	325

<i>Ткачук І. І.</i> Вивчення цінностей професійної самореалізації в учнів старших класів	328
<i>Ткачук О. В.</i> Дослідження стану сформованості соціально-правової компетентності студентів з особливими потребами	330
<i>Федун Л. М.</i> Професії гуманітарної сфери: специфіка розподілу та сучасні вимоги	333
<i>Хримова О. Л.</i> Моніторинг роботи школи з педагогічної підготовки батьків щодо професійного самовизначення старшокласників	336
<i>Чиренко Н. В.</i> Дослідження стану вихованості власної гідності підлітків у дитячому об'єднанні	339
РЕЗОЛЮЦІЯ ЗВІТНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ ІНСТИТУТУ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ НАПІВ УКРАЇНИ	343
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	346

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ 15 РОКІВ У ТВОРЧОМУ ПРОСТОРІ НАПІВ УКРАЇНИ

Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України забезпечує науково обґрунтоване функціонування освітнього середовища, яке пов'язане з вихованням та розвитком особистості в дошкільній і шкільній періоди її життєдіяльності. Конкретна проблематика Інституту проблем виховання визначається необхідністю наступності між когнітивно-особистісними складовими образу "Я" дошкільника та відповідними компонентами образу "Я" школяра. З урахуванням такої дослідницької орієнтації створена і функціонує організаційна структура, одиницею якої є лабораторія. В Інституті проблем виховання налічується 12 лабораторій, тематика науково-дослідної діяльності яких охоплює головні напрями життєдіяльності особистості, що розвивається.

Планування наукових досліджень як фундаментального, так і прикладного рівнів здійснюється, виходячи з логіки розвитку теорії виховання, а також з урахуванням соціального замовлення Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та інших зацікавлених установ. Виходячи з цього, співробітниками розроблено й затверджено на державному рівні "Програму виховання дітей та учнівської молоді" та "Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів", в яких визначено стратегічні напрями дослідної діяльності Інституту проблем виховання загалом і кожного підрозділу зокрема. Це забезпечує комплексне планування, чітку організацію та контроль виконання планових робіт кожної лабораторії.

Суттєвим принципом організації науково-дослідної діяльності Інституту проблем виховання є оперативність реагування на гострі суспільні проблеми. Для їх негайного вирішення в Інституті проблем виховання практикується створення тимчасових міжлабораторних творчих дослідних груп. Їх учасники, як правило, задіяні у розробленні різних аспектів однієї проблеми. Прикладом такої спільної роботи можна назвати розробку програмно-методичного комплексу патріотичного виховання особистості у початковій, основній та старшій школі, виконану в лабораторії морально-етичного виховання. Прикладна цінність цієї проблематики суттєво зросла після наповнення її аспектом військово-патріотичного виховання молоді, що навчається, досліджуванам в лабораторії фізичного виховання, а також збагаченням її особистісно орієнтованим змістом та інноваційними засобами його реалізації в освітньому процесі та позашкільній діяльності співробітниками інших лабораторій.

відпочинку повинні бути не постійними, тому їх слід міняти, щоб уникнути стабілізації рівнів у розвитку даної здібності, пов'язаної з адаптацією організму до однієї й тієї ж тренувальної дії, яка часто повторюється.

Перед виконанням вправ на швидкість рекомендується проводити розминку 1,5–20 хв. Особлива увага має приділятися підготовці опорно-рухового апарату для виконання швидких рухів. Тому вправи, спрямовані на розвиток швидкості, слід проводити на початку тренувального заняття, але найбільш ефективно відбувається розвиток цих здібностей під час проведення рухливих ігор та естафет.

Необхідно також зазначити, що найбільш доцільно виховувати швидкість, дотримуючись таких методичних правил: за технікою вправи не повинні бути складними; вони мають бути добре засвоєні; вправи слід виконувати таким чином, щоб до завершення швидкості не знижувалася через перевтому.

Фізкультурно-спортивна практика пропонує молодшим школярам більше уваги приділяти розвитку загальної витривалості. Для виконання цього завдання необхідно використовувати повільний біг у рівномірному темпі, протягом 8–30 хв, а також заняття регбі, ігри в футбол 30–60 хв з перервами для відпочинку до 1,5 хв., які сприяють розвитку витривалості.

Обсяг та інтенсивність виконання вправ можна регулювати перервами для відпочинку, орієнтуючись на показник ЧСС, величина якого не повинна перебільшувати 170 уд./хв. Перерва для відпочинку під час бігу на короткі відстані 30–80 м може тривати від 60 до 90 с. Під час бігу від 150 до 250 м перерва збільшується до 3–4 хв.

Результати досліджень дають змогу стверджувати, що статична витривалість виховується за допомогою вправ на опір. Такими є засоби фізичної підготовки, які пов'язані зі значною напругою та з елементами статики. Дослідження засвідчують, що найдоцільніше використовувати під час відпочинку динамічні вправи та вправи на відновлення.

Найбільш сприятливим віковим періодом удосконалення спритності, координації рухів і просторової точності є вік 6–7 років. Оптимальний час, потрібний для удосконалення в дітей реакції на об'єкт, що рухається, становить 15–20 тренувань. За використання спеціальних вправ у процесі фізичної підготовки просторова точність відтворення вправ підвищується протягом 4–5 занять, точність передбачення початку руху протягом 3–4 занять, точність дозування, яке потребується м'язові зусилля, протягом 5–6 занять. Після цих строків динаміка показників стабілізується.

Для досягнення оптимального ефекту від використаних вправ пропонується така кількість занять: з метою вдосконалення просторової точності рухів і точності прогнозування тимчасових інтервалів руху необхідно – 6–7 занять; з метою розвитку здібностей дозувати відповідні м'язові зусилля – 8–11 занять тренувальних занять.

При виконанні вправ, які сприяють розвитку спритності, доцільно застосовувати методичні прийоми із засобами гімнастики, аеробіки, легкої атлетики, спортивних та рухливих ігор. Ці методичні прийоми передбачають такі рекомендації: використання незвичайних вихідних положень; дзеркальне

виконання вправ; зміна швидкості або темпу рухів; зміна просторових кордонів, у яких виконуються вправи; зміна способів виконання вправ; ускладнення вправ додатковими рухами; змінювання протидій під час групових або парних вправ.

Перерви для відпочинку повинні бути достатніми для повного відновлення сил. Наступні вправи рекомендується виконувати, якщо не було попереднього навантаження. Основним завданням під час розвитку спритності є оволодіння новими різноманітними руховими навичками та їхніми компонентами. Вправи на спритність доцільно проводити на початку основної частини тренування і включати їх у кожне заняття.

О. В. Пащенко
м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ПІДЛІТКІВ У ДИТЯЧІЙ ГРОМАДСЬКІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

Анотація. Розглянуто педагогічні умови формування екологічного світогляду в дитячій громадській організації.

Ключові слова: педагогічні умови, екологічний світогляд, підлітки, дитячі громадські організації.

Реалії сучасного світу якісно відрізняються від існуючої у минулому практики збору наукових знань, розвитку винахідництва, підходів до вироблення і впровадження нових технологічних рішень, сприйняття і реагування на трансформації в суспільстві, оцінки якості життя. Загострення екологічних проблем і необхідність термінової реакції на передбачувані зміни у довіллі зумовлюють необхідність визначення не тільки стратегії і тактики, але й структури сучасної освіти та виховання на базі нових світоглядних вимог і принципів. Динамізм змін і нестабільність процесів в навколишньому середовищі не дають людині змоги поклатись лише на раніше набутий досвід. Необхідно усвідомлювати, що у сфері екологічних знань за умов постійної загрози глобальних катастроф старіння фактів, теорій, методик і прогнозних передбачень сьогодні відбувається значно швидше. Чітка світоглядна позиція може бути гарантією забезпечення значно швидше. Чітка світоглядна позиція суспільства як частин єдиного цілого.

Ми розуміємо екологічний світогляд як форму свідомості, міру самовизначення й культури сучасної людини, яка базується на екологічній компетентності, усвідомленні життєвої необхідності збереження природного середовища та раціонального використання природних ресурсів. Це своєрідна форма духовно-практичного освоєння людиною світу (соціуму), в якій органічно поєднуються екологічні знання, екологічна культура та екологічна діяльність.

Наближається завершення Десяти Організації об'єднаних націй з освіти для збалансованого розвитку (2005–2014 рр.), і формування екологічного світогляду як одне із завдань цього важливого процесу має відбуватись в усіх сферах екологічної освіти та виховання – у системі дошкільної, початкової, загальної середньої освіти, у професійно-технічних закладах, у вищій школі, та також у позакласній, позашкільній освіті. У недержавній, неформальній освіті

важливими є напрацювання практики формування екологічного світогляду, зокрема через діяльність дитячих громадських організацій.

Дитячі громадські об'єднання як унікальний інститут соціального виховання мають значний потенціал щодо виховання і соціального становлення молоді, водночас невикористаними залишаються резерви щодо формування екологічного світогляду молоді в умовах цих об'єднань. Це актуалізує обґрунтування та впровадження педагогічних умов, які б забезпечували формування екологічного світогляду в дитячому об'єднанні. Педагогічні умови формування екологічного світогляду підлітків ми розуміємо як структурну оболонку педагогічних технологій, впровадження яких дає змогу ефективно здійснювати педагогічні впливи та формувати екологічний світогляд високого рівня.

За твердженням В. І. Андрєєва, педагогічні умови – це результати “цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (приймів), а також організаційних форм навчання для досягнення цілей” [1].

Педагогічні умови щодо формування екологічної культури, екологічної свідомості учнів, студентів досліджено науковцями Г. Пономарьовою, Р. Рославець, Н. Кот, Т. Вайлою, Н. Єфіменко та ін. Так, Р. Рославець визначає педагогічні умови виховання екологічної культури дошкільників як вироблення норм та правил екологічної поведінки особистості у дошкільній групі оптимальних форм та методів екологічної освіти і виховання; забезпечення комплексного підходу до вивчення природи з використанням міждисциплінарних зв'язків, здійснення педагогічного впливу на вихованців власним прикладом бережного ставлення до навколишнього середовища; уміння зацікавити дитину тощо. У науковому дослідженні Н. Кот виокремлюються три групи педагогічних умов: умови, спрямовані на забезпечення єдності мети і змісту в екологічному вихованні; умови, які забезпечують взаємодію методів роботи з екологічного виховання; встановлення спільних та специфічних форм і методів роботи навчально-виховного закладу та сім'ї. Система педагогічних умов формування екологічної культури студентів педагогічного коледжу Г. Пономарьовою визначається як поєднання засобів виховного і навчально-освітнього впливу на почуття, розум, поведінку студентської молоді.

Визначення педагогічних умов формування екологічного світогляду підлітків у дитячій громадській організації ґрунтувалося нами на таких основних ідеях:

1. Системність. Результативне формування екологічного світогляду підлітків можливе лише за умови системної, комплексної роботи. Забезпечує таку системність планування діяльності – річне, кварталне, щотижневє. Водночас у діяльності дитячої громадської організації використовуються такі форми і методи, які дають змогу в один і той же час надавати знання, виховувати, здійснювати практичні заходи та мати розважальний компонент. Отже, діяльність має будуватися таким чином, щоб дитина отримала знання, навички поведінки та закріпила ці навички у практичній діяльності.

2. Упровадження інновацій у діяльність. Інноваційність характеризується пошуком нових та вдосконалених концепцій, принципів, підходів до реалізації

програм, суттєвою зміною у змісті, формах і методах освіти, виховання. Така діяльність передбачає розвиток творчого потенціалу учасників, зміни способів їхньої діяльності та стилю мислення, створення та поширення новизни. Відтак, інновації у програмах дитячої громадської організації – це новостворені та вдосконалені конкурентноздатні технології, продукції, а також організаційні рішення.

3. Випереджувальна спрямованість. Діяльність дитячої громадської організації має керуватися перспективою майбутнього розвитку, орієнтуючи форми, методи та технології діяльності на досягнення прогнозованого результату.

5. Неперервність процесу виховання. Важливо, щоб діяльність дитячої громадської організації не зводилася до проведення короткострокових заходів, а була системною і цілеспрямованою, передбачала реалізацію довгострокових програм щодо формування екологічного світогляду підлітків.

6. Інтерактивність. Творча взаємодія дорослого і дитини у реалізації цілей і програм діяльності, яка сприяє розвитку соціальної активності підлітка у колективі, реалізує тезу “організація – це організація самих дітей”, а значить розвиває самоуправління, сприяє розвитку лідерських якостей та соціальної ініціативності дітей, без яких діяльність дитячого об'єднання буде неефективною.

Література

1. Андрєєв В. І. Педагогіка. Учебний курс для творчого саморозвиття. 2-е изд. / В. І. Андрєєв. – Казань, 2000. – 600 с.
2. Пономарьова Галина Федорівна. Педагогічні умови формування екологічної культури студентів педагогічного коледжу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Пономарьова Галина Федорівна. – Харків, 1997. – 175 с.
3. Рославець Р. М. Психолого-педагогічні умови виховання екологічної культури дошкільників / навч. посіб. для працівників дошкільних закл., учнів і студ. навч. закл. І-ІV рівнів акредитації / Р. М. Рославець. – Луцьк : Вежа, 1999. – 100 с.

О. В. Роговець
м. Київ

ЗМІСТОВЕ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї І ШКОЛИ У ГРОМАДЯНСЬКОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. Розглянуто зміст, наведено форми і методи виховання громадянськості молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи; представлено авторську програму здійснення цієї роботи.

Ключові слова: взаємодія сім'ї і школи, громадянське виховання, громадянськість, молодші школярі, програма роботи.

Перші знання, уявлення про основи громадянськості та способи її прояву дитина набуває в сім'ї, під безпосереднім та опосередкованим впливом батьків, усього змісту сімейно-родинного виховання. Адже, як справедливо стверджує М. Боришевський, якщо для батьків такі цінності, як патріотизм, обов'язок перед суспільством, нацією, національні ідеали, моральні чесноти є визначальними,